

האגף למחקר כלכלי

אתגרי התעשייה הישראלית 14 בינואר 2015

רקע

מאז משבר 2008/9 הכלכלה הישראלית נמצאת במגמה רב שנתית של האטה בקצב הצמיחה: מקצב של כ- 5.5% בתוצר ו- 6.3% בתוצר העסקי בשנים 2004 – 2007, הואט קצב צמיחת המשק עד ל- 2.5% בשנת 2014, דהיינו צמיחה לנפש של כ- 0.7%, שהינה מתונה ביותר.

ההאטה באה לידי ביטוי באופן בולט בתעשייה הישראלית, שהינה חשופה ורגישה ביותר להתפתחויות בכלכלה הגלובלית: קצב צמיחת היצוא התעשייתי הואט מכ- 12% לשנה בשנים 2004 – 2008, ל- 1.6% בשנים 2009 – 2014. בדומה הואט קצב צמיחת התעשייה בתקופה זו מקרוב ל- 7%, לכ- 1.6% לשנה ונבלמה לחלוטין קליטת העובדים לתעשייה, לאחר קליטה בקצב של כ- 2.2% לשנה בתחילת העשור.

גם קטר ההיי-טק שהוביל עד שנת 2012 את צמיחת התעשייה – נבלם.

מאז שנת 2012 נבלמה צמיחת ענפי ההיי-טק, ואלו רשמו נסיגה של למעלה מ- 1% בתוצר, לצד פיטורי עובדים בשיעור דומה. זאת, לאחר שבשנים 2004-2012 הובילו ענפים אלו את צמיחת התעשייה, כאשר צמחו בקצב שנתי של כ- 8% וקלטו עובדים בקצב של כ- 2.5% לשנה.

נסיגת ענפי ההיי-טק התרחשה על רקע הפגיעה הקשה ביצוא.

מאז משבר 2008 לא חזר היצוא התעשייתי למסלול של צמיחה, ורמתו כיום נמוכה ריאלית בכ- 1% בהשוואה לרמתו ערב המשבר, ברבע השלישי של 2008 (זאת, בנטרול השפעת הקמתו ושדרוגו של מפעל אינטל בקריית גת). יתרה מכך, בנטרול השפעת יצוא כלי הטייס, תתקבל תמונה עגומה עוד יותר של נסיגה ריאלית של כ- 7% ביצוא בשש השנים החולפות.

הנסיגה ביצוא ובקצב צמיחת התעשייה כולה הינה תוצאה ישירה של השחיקה בכושר התחרות של התעשייה הישראלית.

היצוא התעשייתי, אשר עד שנת 2012 צמח בהתאמה גבוהה לקצב התרחבות הסחר העולמי, נסוג בשנת 2013 בעוד הסחר העולמי המשיך להתרחב. משמעות הדבר שהיצוא הישראלי איבד נתחי שוק למתחרים, בשל שחיקה בכושר התחרות שלו. כך, בשנת 2014 צמח היצוא התעשייתי ב- 2.4%, בעוד המודלים הצביעו על פוטנציאל התרחבות של למעלה מ- 6% - פוטנציאל צמיחה אבוד!

על רקע ההאצה הצפויה השנה בהיקפי הסחר העולמי של סחורות, צפוי פוטנציאל הגידול ביצוא להיות גבוה אף יותר (7.7%), אולם ככל הנראה, לנוכח השחיקה בכושר התחרות, פוטנציאל זה לא ימוצה גם השנה.

בחול לבן - זה עובד לטובתנו

הגורמים לשחיקה בכושר התחרות

- 1. שקל חזק** - התחזקותו המתמשכת של השקל מאז שנת 2006 (התחזקות מצטברת של כ- 26% עד יולי 2014 ושל 15% עד סוף 2014), הביאה לפגיעה קשה ביכולתו של התעשיין הישראלי להציע מחירים אטרקטיביים בגין תוצרתו. הדבר הביא לפגיעה קשה בכושר התחרות הן ביצוא, מול המתחרים בחו"ל והן בשוק המקומי מול יבא מתחרה. גם מגמת הפיחות, שהחלה באוגוסט 2014, מיתנה באופן חלקי בלבד את השחיקה, שכן מהתחזקות הדולר נהנות כל היצואניות ברחבי העולם, בעוד השקל נותר באופן יחסי אחד המטבעות החזקים בעולם. יתרה מכך, יחסית לאירו, צפוי השקל להוסיף ולהתחזק, וכך להעמיק את השחיקה בכושר התחרות של היצואנים לגוש זה, שמאופיין עדיין בביקושים ממותנים ביותר.
 - 2. התייקרות חריגה של עלות העבודה** - מאז המשבר הגלובלי, התייקרה בישראל העלות לייצור יחידת תוצר בשיעור שנתי ממוצע של 2.5%, שהינו הקצב השני הגבוה ביותר מבין מדינות ה-OECD, ולעומת גידול שנתי ממוצע של 0.8% ביתר מדינות ה-OECD. גידול חריג זה טרם לקח בחשבון את התייקרות הפרשות המעסיקים לביטוח לאומי, אשר תסתכם בשנים 2014 - 2015 באחוז נוסף.
 - 3. יוקר המחיה גם לתעשייה גבוה בהשוואה בינלאומית**
 - א. תעריפי המים לתעשייה בישראל גבוהים¹ בהשוואה בינלאומית:** בשנת 2013 היו תעריפי המים גבוהים בכ- 120% לעומת הממוצע בארה"ב, ובכ- 33% לעומת הממוצע באיחוד האירופי. תעריפים אלו המשיכו והתייקרו בשנים 2013 - 2015 בשיעור מצטבר של כ- 34%.
 - ב. תעריפי הארנונה בישראל יקרים בהשוואה בינלאומית:** במרבית הערים הישראליות שנבחנו נמצא כי תעריפי הארנונה היו גבוהים משמעותית בהשוואה לערים נבחרות בקנדה, ארה"ב ואירופה¹. תעריפים אלו המשיכו והתייקרו מאז 2013 בשיעור מצטבר של כ- 6.5%, זאת טרם נלקחו בחשבון ההעלאות החריגות.
 - ג. עלויות רגולציה ובירוקרטיה מכבידה:** בעוד חלק ניכר מהמדינות המפותחות פעלו בעשור החולף לצמצום עלויות אלו, בישראל המצב רק החריף והנטל הכביד על עשיית העסקים בישראל. הדבר בא לידי ביטוי בהידרדרות דירוגו במדד נטל הרגולציה ממקום 23 ב- 2006/7 למקום ה- 116 בתחתית הסולם כיום, בדו"ח התחרותיות של הפורום הכלכלי העולמי.
 - 4. פער הפריזון:** פריון העבודה בתעשייה הישראלית נמוך בכ- 56% בהשוואה לארה"ב, בכ- 17% בהשוואה למדינות הסקנדינביות, בכ- 7% בהשוואה למדינות מערב אירופה, ובכ- 5%-6% בהשוואה למדינות הדומות לנו בגודלן או במאפייניהן. רק מול מדינות מזרח אירופה נותרנו בפער חיובי, אולם גם הוא הולך ומצטמצם.
- הגורמים העיקריים לפער הפריזון הינם:** נחיתות בחינוך הטכנולוגי ומחסור בעובדים עם הכשרה תואמת לצרכי המשק, לצד שיעור נמוך יחסית של השקעות הון.

האגף למחקר כלכלי

5. **חוסר יציבות מאקרו כלכלית** – העדר יציבות בסביבת המס ובמדיניות הרגולארית במדינת ישראל מבריחה מכאן משקיעים מקומיים וזרים. כך קורה בתחום הגז, וכך קורה גם ביתר ענפי התעשייה.

6. **שחיקה בשיעור התמיכה הממשלתית במחוללי הצמיחה והעדר מדיניות תעשייתית** – תקציב המענקים לעידוד השקעות הון נשחק מ- 1.6% מהתוצר התעשייתי בשנים 2000-2010, לכ- 1% בארבע השנים 2011-2014. בדומה נשחק תקציב המענקים לעידוד השקעות הון מ- 0.5% מהתוצר התעשייתי בשנים 2000-2010 לכ- 0.2% תוצר בארבע השנים החולפות. שחיקה זו בתקציבים הביאה לאובדן צמיחה בשיעור מצטבר של כ- 8% והפסד פוטנציאל תעסוקה כולל של כ- 170 אלף מועסקים במשק. העדר מדיניות לעידוד השקעות מו"פ והון קשורה קשר הדוק עם השחיקה בכושר התחרות של התעשייה, כאשר היא שמה את התעשייה הישראלית בנחיתות אל מול התעשיות המובילות בעולם, הנהנות ממדיניות תעשייתית אקטיבית ותומכת (לרבות גוש האירו, בריטניה וארה"ב).

תגובת התעשיינים לשחיקה בכדאיות הייצור בישראל

ירידה בשיעור ההשקעות במכונות ובציוד בארץ – שיעור ההשקעות במכונות ובציוד בתעשייה הישראלית ירד בחדות מ- 13% בשנת 2000, עד ל- 8.6% כיום, זאת בנטרול השקעות הענק שביצעה כאן חברת אינטל, שהינן חשובות ביותר, אך משקפות חברה אחת גדולה, ובנטרול השקעות תעשיית הגז שהינן חד פעמיות באופיין. הירידה בשיעור ההשקעות המקומיות בתעשייה הישראלית באה לידי ביטוי הן בירידה בהשקעות במפעלים קיימים והן **בצמצום דרמטי של מספר המפעלים החדשים שקמים בישראל**: מ- 56 מפעלים חדשים בשנת 2006 ל- 14 בשנת 2013.

פתיחת קווי ייצור בחו"ל – בעולם גלובלי בוחן התעשיין בכל רגע נתון היכן כדאי להקים את קו הייצור הבא, ומרגע שהוקם קו ייצור בחו"ל נבחנת ההחלטה היכן לייצר כל הזמנה בהתאם לעלויות ולרווחיות הייצור. כך, בהדרגה מרחיבים התעשיינים את פעילותם היצרנית בחו"ל. שיעור המפעלים להם פעילות יצרנית בחו"ל זינק בעשור החולף מ- 16% לכ- 27% כיום.

השילוב של מגמות אלו, הובילו להאטה בקצב צמיחת התעשייה ולירידה מתמשכת במשקלה ביחס לתוצר המשקי: ירידה מקרוב ל- 18% בשנים 2006/7 לפחות מ- 16% כיום.

בחול לבן - זה עובד לטובתנו

האגף למחקר כלכלי

תוכנית התאחדות התעשיינים: אימוץ מדיניות תעשייתית וחזרה לתוואי של צמיחה מואצת

התאחדות התעשיינים קוראת לגבש מדיניות תעשייתית מקיפה, שתתמקד בצעדים הבאים:

1. החל מ-2015 ייקבעו תקציבי המענקים לעידוד ההשקעות בתעשייה כשיעור שנתי קבוע מהתוצר התעשייתי:

0.5% - יופנו למענקים לעידוד השקעות הון

1.6% - יופנו למענקים לעידוד השקעות מו"פ (מדען ראשי)

2. בנוסף, כדי לסגור את הפער שנוצר בארבע השנים החולפות בתקציבים אלו, יתוגברו בחמש שנים הקרובות תקציבי המענקים במסגרת תוכנית חומש עד 2020. בשנים אלו יעמוד תקציב המענקים השנתי על:

0.7% לעידוד השקעות הון (כ-1 מיליארד ₪)

2.2% לעידוד השקעות מו"פ (כ-3.4 מיליארד ₪)

3. יינקטו צעדים תומכים לתוכנית החומש, זאת במטרה להבטיח מימוש פוטנציאל צמיחת היצוא, התעסוקה ולהביא להגדלת התחרות, תוך חיזוק המפעלים הקטנים והבינוניים:

✚ הגדלת תקציב תוכנית "כסף חכם" לעידוד היצוא ל-300 מיליון ₪ בשנה.

✚ העמדת קרנות מימון למפעלים קטנים ובינוניים, לטווח בינוני/ארוך (10 – 15 שנים) בערבות מדינה למטרת חידוש ציוד ושדרוג טכנולוגי. בתקציב של 100 מלש"ח לשנה, שימונפו לכ-1 מיליארד ₪ הלוואות.

✚ הכשרת כוח אדם טכנולוגי מתאים, כולל שילוב אוכלוסיות חדשות בשוק העבודה (חרדים/ערבים/משוחררי צה"ל).

עלות התוכנית

בחמש השנים הראשונות (תוכנית החומש) – 4.95 מיליארד ₪ לשנה.

החל מ-2020 – 3.7 מיליארד ₪ לשנה.

תועלות התוכנית

בשנה ראשונה: תוספת צמיחה שנתית של 0.6%, שתניב תוספת של 17 אלף מועסקים.

בשלוש שנים: תוספת צמיחה שנתית של כ-3%, שתניב תוספת של 78 אלף מועסקים.

בשיא - בתום חמש שנים:

✓ תוספת צמיחה שנתית של כ-6.8%.

✓ שתניב תוספת של 168 אלף מועסקים (+4.7%).

✓ ותשולב עם גידול שנתי של כ-2% בפריון העבודה במשק.

✓ שיעור ההשקעות כאחוז מהתוצר יעלה לכ-5% לעומת 4.7% כיום.

כחול לבן - זה עובד לטובתנו